

УДК 94(477)

Володимир Брославський

**БОРОТЬБА ЗА ВЛАСНІСТЬ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ
НАПРИКІНЦІ XVIII СТ.**

У статті піднімається питання боротьби за власність на Правобережній Україні наприкінці XVIII ст. На основі широкої джерельної бази демонструється протистояння між російським дворянством та шляхтою за контроль над нерухомою власністю у регіоні.

Ключові слова: землеволодіння, землекористування, маєток, шляхта, конфіскація.

Історія людства – це безперервна боротьба, спочатку за виживання, а згодом за право володіння чимось: землею, рабами, майном. Не є виняток і друга половина XVIII ст. Безперервна боротьба за права та привілеї, які визначали, чим володітиме переможець у ній, між шляхетськими угрупованнями, шляхтою та королем, призвели до поступового занепаду могутньої колись Речі Посполитої. Ослаблена, але все таки багата, вона чекала свого нового господаря. І цим вдало скористалися сусідні держави: Росія, Пруссія та Австрія, які впродовж 1793–1795 рр. розділили її територію поміж себе та остаточно ліквідували Річ Посполиту. Потреба розкрити перебіг боротьби за нерухому власність на Правобережній Україні наприкінці XVIII ст. зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Ставимо за мету дослідити, хто був основним власником в краї, чому еліта могутньої колись Речі Посполитої практично без спротиву змирилася з приєднання регіону до Російської імперії, у якій панувала зовсім інша правова традиція та система управління державою.

Ця тематика не була предметом ґрунтовного дослідження у сучасних українських та зарубіжників науковців. Проте не можна заперечувати й того факту, що велика когорта істориків розглядала різні аспекти соціально-економічної історії України кінця XVIII ст. Серед них слід відзначити праці таких дослідників, як Б.Ольшамовського [16], В. Семевського [24], В. Антоновича [1], І.Франка [27–28], М. Шульгіна [33], А. Барановича [2], І. Гуржія [8], М. Маркіної [14], В. Смоля [25], С. Борисевича [4], О. Бундак [5], В. Шандри [32], Ю. Рудакової [23], М. Бармака [3], А. Зінченка [11], В. Левицького [13], Г. Мосціцького [36], Н. Гасіровської [35], К. Раковського [37], Й. Рутковського [38], В. Серчика [39].

Предметом дослідження є приєднання Правобережної України до складу Російської імперії, а об'єктом боротьба за власність в регіоні наприкінці XVIII ст.

Шляхетські вольності у Речі Посполитій поступово призвели до послаблення держави. Її становище особливо ускладнилось у другій половині XVIII ст. Цей період характерний антиурядовими виступами шляхти, утворенням численних конфедерацій, реформаторською активністю. Шляхетські вольності поступово привели країну до повної залежності від іноземних держав. Наслідком такого становища стали поділи Речі Посполитої у 1772, 1793, 1795 рр., які призвели до ліквідації її як держави.

Жодна із сусідніх держав не мала змогу одноосібно приєднати Річ Посполиту, але кожна з них була непроти приєднати якусь частину. Саме цей сценарій і був реалізований Австрією, Пруссією та Росією, які взяли курс на поступове відторгнення частин Речі Посполитої. Велика французька революція підштовхувала польську та литовську шляхту до реформації та зміцнення держави. А такий розвиток подій не влаштовував її сусідів, які вбачали в Речі Посполитій джерело додаткових прибутків. Якщо Пруссія та Австрія, за рахунок польських земель, хотіли збільшити свої території, то Росія прагнула відсунути свої кордони максимально на захід.

Цю ситуацію вміло використали пруські дипломати. Фрідріх II підштовхував Польщу до війни з Росією. У березні 1790 р. між ними укладено договір про військовий союз проти Російської імперії. Уряд Катерини II теж приділяв посилену увагу польському питанню. 14 травня 1790 р. Г.Потьомкін наказав генералу М.Кречетникову встановити нагляд за Київським, Брацлавським й Подільським воєводствами, збирати відомості про економічний стан та кількість військових підрозділів Речі Посполитої на їх території [25, с. 127–129].

У 1792 р. в Річ Посполиту увійшли російські війська, які підтримали нову Торговицьку шляхетську конфедерацію [12, с. 65]. Розпорядженням від 8 грудня 1792 р. російські війська мали зайняти домовлені з Пруссією та Австрією кордони, організувати митниці у Мінській, Брацлавській та Ізяславській губерніях. Особливу увагу імператриця звернула на необхідність складання карт та камерального опису приєднаних земель.

Таким чином ще до офіційного приєднання краю до Російської імперії, остання вжила заходів до отримання контролю над економічним життям Правобережжя. Російська влада взаємопов'язувала

вірність імперії і право володіти нерухомим майном у межах держави. Таким чином поставивши польську шляхту перед проблемою вибору, Катерина II підштовхнула частину з них до політичної зради своєї Батьківщини заради гарантування збереження свого соціального статусу.

Прикладом такої зради був генерал-поручик А.Злотницький, якому Торговицька конфедерація повеліла створити гусарську бригаду. Призначений комендантом Кам'янця, А.Злотницький прибув у місто 18 квітня 1793 р. А вже 2 травня здав фортецю генералу Дерфельдену, який залишив його на попередній посаді. В липні того ж року, А.Злотницький отримав чин генерал-поручика російської армії. 11 серпня, здавши командування над гарнізоном бригадиру Новікову, відправився у Санкт-Петербург. Перебуваючи у столиці Російської імперії, генерал-поручик добився у Катерини II призначення йому пенсії. Її син імператор Павло I відзначив А.Злотницького орденом Олександра Невського та надав йому великий Радомишльський маєток [15, с. 152–153].

Катерина II поширила на польську шляхту Правобережної України "Жалувану грамоту дворянству" від 21 квітня 1785 р., якою заборонялось без судового рішення привласнювати чужі маєтки чи розоряти їх. Водночас російський уряд залишив за шляхтою її нерухомість та селян.

Другий поділ Речі Посполитої у 1793 р. остаточно закріпив входження Правобережної України до складу Російської імперії.

Частина шляхти не могла змиритися з втратою незалежності Речі Посполитої і взяла участь у повстанні 1794 р. на чолі з Т. Костюшком. Катерина II особисто стежила за ситуацією на Правобережній Україні. У своїх листах та розпорядженнях генерал-губернатору Т.Тутолміну вона повелівала накладати секвестр на маєтки осіб, запідозрених у повстанні. Було посилено місцеві військові гарнізони. Завдяки цим заходам основна маса польської шляхти не наважилась ризикнути своїм майном і кинутись у вир національно-визвольної боротьби. У 1795 р. в результаті переговорів між Росією, Австрією та Пруссією, Річ Посполита як держава була ліквідована, а її територія розділена між "союзниками".

Хоча шляхта Правобережжя й не брала активної участі у бойових діях, уряд змушений був враховувати їх настрої. З цього приводу І. Франко писав, що шляхта при поділі Польщі не тільки не потерпіла, але навіть виграла, бо могла у своїх стосунках із селянством опертися на сильну російську адміністрацію, якої не було в старій Польщі [27, с. 118]. Російський уряд застосовував на приєднаній території тактику "батога і пряника": винагороджував вірну шляхту, але й карав бунтівників. На маєтки осіб, запідозрених у повстанні, накладали секвестр, який обмежував право користування майном та прибутками з нього. Усі доходи із секвестрованих маєтків скеровувала у губернське казначейство [25, с. 151–153]. Завдяки такій політиці російського царату дворянство Правобережної України поділилося на дві групи: проросійську та пропольську.

Одразу ж після приєднання Правобережжя, уряд Російської імперії зосередив свою увагу на поступовому послабленні польсько-шляхетських позицій. Російські чиновники прекрасно розуміли, що володарем краю завжди буде той, хто володітиме його економікою. На Правобережній Україні фінансову могутність шляхти забезпечувала земля. У зв'язку з цим, основний тиск російського уряду скерований на зменшення шляхетського та католицького землеволодіння.

19 квітня 1794 р. Катерина II видала указ "Про взяття в секвестр та конфіскацію маєтків, учасників повстання й прийняття інших заходів для запобігання заворушень у краї". Ним російський уряд визнав, що неможливо лише силою зброї викоринити спосіб мислення нових підданих [15, с. 156–158].

На маєтки підозрюваних накладали секвестр, а тих, чию вину доводили – конфіскували. Частина шляхтичів, які боялися втратити свої маєтки через те, що брали участь у збройних сутичках із російськими військами, переоформляли свої володіння на дружин. Для цього відповідні документи, зазвичай, оформлялися за попередні роки: перед поділом Речі Посполитої [17, с. 28–32].

Одночасно влада здійснювали тиск на тих землевласників, які не бажали присягати на вірність Російській імперії. До їх числа попадали, як особи, що не бажали присягати з політичних міркувань, так і ті, які мали більшу власність у іншій країні. Обидві ці категорії змушені були робити вибір, або стати російськими підданими і зберегти свою нерухому власність, або ж її терміново продавати. Маніфестом генерал-губернатора Т. Тутолміна від 16 травня 1795 р. усім, хто не бажав присягати на вірність Російській імперії, надавалось три місяці для того, щоб продати свої маєтки і виїхати за межі Росії. Нерухомість, яку не встигали продати за відведений термін, конфіскували і передавали до казни [20]. Таким чином, подальше володіння майном на території імперії було поставлене у безпосередню залежність від прийняття присяги.

3 травня 1795 р. імператорським указом генерала-губернатору Т. Тутолміну встановлено чіткі правила конфіскації маєтків у поляків, учасників військових дій 1794–1795 рр. проти Російської імперії.

Використовуючи конфіскації маєтків у учасників повстання, уряд, з одного боку, поповнював державний земельний фонд, а з другої – давав зрозуміти шляхтичам, що будь-який опір російській

державі – каратиметься. Паралельно з конфіскацією маєтків, йшов процес роздачі значних земельних володінь російським дворянам. Зокрема, урядом Катерини II були щедро винагородженні царські сановники, які брали участь у подіях 1792–1794 рр. Значні маєтки і титул графа отримав М.Кречетников. Також серед перших російських чиновників, які отримали нерухомість на Правобережжі, слід відзначити: М. Кутузова, Й. Ферзена, О. Безбородька, А. Маркова, М. Новосельцева, М. Рєпніна, нащадків Г.Потьомкіна й П. Румянцева [30]. Конфіскацією та наданням земельних володінь російському дворянству уряд намагався послабити позиції польської шляхти на Правобережжі і тим самим не допустити до нових повстань. Впродовж всього досліджуваного періоду російський уряд неодноразово наголошував місцевим адміністраціям саме на цьому аспекті їх діяльності [25, с. 166–167].

Частина шляхтичів, завдяки особистим зв'язкам з вищими російськими офіцерами, просила прощення і милості у російських монархів, на що часто отримували позитивну відповідь [31]. Не бажаючи втрачати маєтки, більшість власників підкорилася новій владі, яка, як імператорську милість, дарувала їм те, що було відібрано насильно і чим вони раніше володіли спадково.

Перед російським урядом першочерговим завданням стала ревізія наявних володінь та їх статусу. Паралельно уряд почав перевіряти права шляхтичів на визнання їх у дворянському статусі, оскільки лише дворянський стан в імперії мав право володіти маєтками з кріпаками. Для Російської імперії такі поняття, як "дворянин" та "поміщик" (власник помістя) були нероздільні [34, с. 459–461], а за часів Речі Посполитої шляхтич не обов'язково був власником землі чи кріпаків. У листопаді 1796 р. вийшов указ Катерини II, який мав на меті перевірити права на зарахування шляхти до російського дворянства. Згідно з ним, усі шляхтичі Правобережної України мали подати свої родовідні книги до намісницьких правлінь [6, с. 121, 151]. У випадку невиконання цієї вимоги вони позбавлялися дворянського стану, що викликало невдоволення та опір шляхти.

Імперський уряд почав проводити ревізію прав на володіння маєтками, намагаючись якомога більше землі відібрати у шляхти і віддати у власність російським дворянам. Першими землями, які були використані для збільшення російського впливу на Правобережжі, стали наявні державні землі, а також маєтки, конфісковані у шляхтичів, котрі виступили проти російської влади. У 1793–1801 рр. за правління Катерини II та її сина Павла I на землях Правобережної України великі земельні угіддя було роздано російським дворянам. У цей період лише у Подільській губернії маєтки отримали 34 особи [7, с. 5]. Серед російських дворян, які збільшили свої володіння завдяки Катерині II, були А. Безбородько, Н. Новосельцев, Н. Рєпнін, М. Кутузов та ін. Зазвичай, винагороджувалися наближені до трону дворяни. Так, 22 вересня 1793 р., Катерина II пожалувала гувернанту Великого князя Олександра генерал-поручику А. Протасову у спадкове володіння із числа конфіскованих маєтків містечко – Олевське з прилеглими селами Овруцького повіту Ізяславської губернії й села Ромашки й Бакумовку Київської губернії. Згідно зі звітом Т.Тутолміна, від 2 травня 1795 р. А. Протасов отримав у дар від Катерини II маєтки з 2007 ревізійними душами, що проживали у 1 містечку та 14 селах [15, с. 177–179].

Для визначення законності володіння нерухомою власністю, її прибутковість та обсягу угідь було розпочато земельний облік. Основну роботу з опису та класифікації усіх земель покладено на експедицію, створену при Головній квартирі військ. Чиновники Генерального штабу описували приєднані землі, укладали карти з детальною характеристикою земельних угідь. Описувані маєтки ділились на спадкові й дані за чином. Проводилось їх розмежування. Для державних маєтків визначалась їх прибутковість. Усі ці заходи скеровувались на збільшення надходжень із краю до імперської казни.

Враховуючи те, що відомості з камерального опису Правобережної України не містили, на думку російського уряду, достовірних даних про прибутки у 1795 р., була розпочата нова ревізія. 28 вересня 1795 р. Катерина II повеліла Т.Тутолміну надати відомості про старостинські маєтки та маєтки, що перебувають у пожиттєвому або іншому володінні поляків.

Павло I наказав генерал-фельдмаршалу, князю М. Рєпніну розробити правила проведення люстрації державних маєтків на Правобережній Україні. Пропозиції, висловлені князем, знайшли своє відображення у імператорському іменному указі від 10 квітня 1798 р. управляючому Мінською, Волинською і Подільською губерніями, графу Гудовичу. Він передбачав проведення люстрації державних маєтків у приєднаних від Польщі землях [29, арк. 77–77].

Землеволодіння та землекористування місцевої еліти, як світської так і духовної, перебувало у повній залежності від лояльності до імперського уряду. Першою ознакою такої лояльності було складання присяги на вірність Російській імперії.

Станом на 1795 р. у церковних маєтках Правобережної України, приєднаної до Російської імперії за Другим поділом Речі Посполитої, налічувалось 31223 ревізійних душ. Лише внаслідок передачі в державну власність нерухомих маєтків монастирів та церков, які опинились за межами імперії,

кількість ревізійних душ у церковних маєтках скоротилось до 27061 осіб. Тобто духовенство втратило фактично 13,33 % залежних селян, а отже й приблизно таку ж кількість землі [11, с. 38–39].

Якщо ж врахувати усіх кріпаків, яких було відібрано в державну власність у Правобережній Україні від католицького та уніатського духовенства упродовж 1792–1795 рр., то отримуємо загальну кількість у 18607 ревізійних душ. Найбільше державна казна поповнилась у Волинській губернії. Тут із причин відмови скласти присягу, участі духовенства у польському повстанні та ін. було передано у державну власність 9699 ревізійних душ, у Подільській та Київській відповідно – 4255 та 4653. Це, у свою чергу, зумовлювалося наближеністю Волині до Польщі, більшому вкоріненню в регіоні католицизму та уніатства [11, с. 26].

Під час Третього поділу Речі Посполитої, 3 травня 1795 р., імператриця Катерина II видала указ про прийняття в державну власність маєтків духівництва, які опинились за кордонами імперії. За III поділом до складу Російської імперії відійшли території, з яких були сформовані Кременецький і Дубинський повіти Подільської губернії, а також Луцький, Володимирський і Ковельський повіти Волинської губернії. На цих землях католицьке духовенство втратило ще 1454 ревізійні души [11, с. 39].

Вбачаючи у впливах католицької та уніатської церков загрозу цілісності імперії, російський уряд приступив до обмеження їх впливу на новоприєднаних землях. Внаслідок низки заходів католицьке та уніатське духовенство почало втрачати свої економічні й політичні позиції. Указом від 13 квітня 1793 р. на Правобережжі створено православну єпархію на чолі з В. Садовським [19, с. 419].

Передача частини володінь уніатської та католицької церкви православній, викликала хвилю обурення серед шляхти, яка почала активно відбирати церковні землі або обмінювати їх на гірші. Цей процес особливо був помітний в тих селах, у яких церква не мала ерекції або фондушу, або священика-уніата, який відмовився переходити у православ'я, замінювали іншим. Досить часто уніатські священики сприяли таким діям шляхтичів. У 1795 р. уніатський священик містечка Пікова Вінницького повіту Венедикт Марковський з допомогою місцевого управителя змусив новоприбулого священика Іоана Клодніцького віддати в користування церковні землі за сплату десятини. Аналогічно вчинили поміщик Антоній Красновський з уніатом Красноставським у с. Бруньовка, Проскурівського повіту. Не передавши православному духовенству церковну землю, що належала уніатській церкві, вони користувалися наділом у розмірі 15 десятин орної та 6 десятин сінокосної землі. З цього приводу 25 березня 1797 р. військовий губернатор Кам'янця-Подільського О.О. Беклешов наказав поміщикам не чинити перешкод у передачі майна православному духовенству та повернути захоплене під страхом кримінальної відповідальності. Проте місцеві польські та полонізовані поміщики, користуючись підтримкою місцевої, зазвичай, польської за походженням адміністрації, ігнорували такі розпорядження. Тому суперечки за земельні наділи між новими православними священиками та колишніми власниками тривали часто десятиліттями [9, арк. 1; 10, арк. 1–3, 25–29].

Отже, наприкінці XVIII ст. на Правобережній Україні розгорілася боротьба за власність між російськими дворянами, інтереси яких представляла держава та колишньою елітою Речі Посполитої. При цьому економічні інтереси часто нехтувалися на користь політичної доцільності. Безпосереднє володіння власністю на Правобережжі залежало від вірності дворянина російському імператору. Щодо церковної власності, то наприкінці XVIII ст. землеволодіння католицької та уніатської церков зберігалось за ними. Проте церкві заборонялося набуття нових маєтків, а існуючі розглядались як державні, якими духовенство розпоряджалося як корпоративний власник.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Монография по истории западной и юго-западной Руси / В. Антонович. – К.: Тип. Н. Давиденко, 1885. – 451 с.
2. Баранович А. Магнатское хозяйство на Юге Волыни в XVIII в. / А. Баранович. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – 184 с.
3. Бармак М. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) М. Бармак. – Тернопіль: Астон, 2007. – 512 с.
4. Борисевич С. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793–1861 рр.: Дис. ...канд. іст. наук: 07.00.02. / С. Борисевич. – Дніпропетровськ, 1992. – 182 с.
5. Бундак О. Аграрний розвиток Волинської губернії в 1795–1861 рр.: дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01. / О. Бундак. – Львів, 1999. – 229 с.
6. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, ф. 5, оп. 1, спр. 7286/II, 218 арк.
7. Горенко Л. До аграрної історії України: деякі аспекти соціально-економічного розвитку Правобережної України в XIX ст. (історико-економічні дослідження) / Л. Горенко, Ю. Присяжнюк. – Черкаси: Сіяч, 1996. – 92 с.
8. Гуржій І. Боротьба селян і робітників України проти феодално-кріпосницького гніту (з 80-х років XVIII ст. – до 1861 р.) / І. Гуржій. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958 р. – 168 с.
9. Державний архів Хмельницької області, ф. 111, оп. 3, спр. 6, 258 арк.
10. Державний архів Хмельницької області, ф. 227, оп. 1, спр. 1, 234 арк.
11. Зінченко А. Церковне землеволодіння в політиці царизму на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. / А. Зінченко. – К.: ОП "Білоцерківська друкарня", 1994. – 180 с.
12. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад [перекл. з німецької Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун] / А. Каппелер. –

Львів: Вид-во Укр. катол. ун-ту, 2005. – 360 с. 13. Левицький В. Церковне землеволодіння на Правобережній Україні кінця XVIII – першої половини XIX століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Левицький В. – Тернопіль, 2006. – 228 с. 14. Маркина В. Магнатское поместье Правобережной Украины второй половины XVIII в. (Социально-экономическое развитие) / В. Маркина. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1961. – 236 с. 15. Материалы для истории Подольской губернии (1792–1796 гг.). – Вып.1. – Каменец-Подольск: Тип. Подол. губерн. правл., 1885. – 328 с. 16. Ольшамовский Б. Г. Права по землевладению в Западном Крае / Б. Г. Ольшамовский – СПб.: Тип. Ю. А. Мансфельдт, 1899. – 140 с. 17. Охотский Я. Д. Рассказы о польской старине. Записки XVIII века / Ян Дуклан Охотский. – СПб.: Тип. П. П. Меркульева, 1874. – Т. 2. – 320 с. 18. О распоряжениях в Польских областях, занятых российскими войсками. – №17090 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1-е (далі – ПСЗ-1). – СПб.: Тип. II отд. Собств. его импер. Вел. канц., 1830. – Т. XXIII: 1789 – 6 ноября 1796. – С.388–391. 19. Об учреждении епархий в новоприобретенных от Польши областях. – №17113 // ПСЗ-1. – СПб.: Тип. II отд. Собств. его импер. Вел. канц., 1830. – Т. XXIII: 1789 – 6 ноября 1796. – С.419. 20. О присяге жителей сих губерний на верность подданства. – №17332 // ПСЗ-1. – СПб.: Тип. II отд. Собств. его импер. Вел. канц., 1830. – Т. XXIII: 1789 – 6 ноября 1796. – С.697–698. 21. О распространении 10–летней давности на все губернии присоединенные от Польши. – №18828 // ПСЗ-1. – СПб.: Тип. II отд. Собств. его импер. Вел. канц., 1830. – Т. XXV: 1798–1799. – С. 541–542. 22. Высочайше утвержденный проект учреждения о управлении государственными имуществами в губерниях. – №11189 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2-е (далі – ПСЗ-2). – СПб.: Тип. II отд. Собств. его импер. Вел. канц., 1839. – Т. XIII: 1838 – Отделение первое. – С.405–654. 23. Рудакова Ю. Основні аспекти земельної політики уряду Павла I на території Правобережної України / Ю. Рудакова // Український історичний журнал. – № 3 (462). – 2005. – С.101–110. 24. Семевский В. Пожалование населенных имений в царствование Екатерины II (Очерк из истории частной земельной собственности в России) / В. Семевский // Журнал для всех. – 1906. – № 5. – С.300. 25. Смолій В. Возз'єднання Правобережної України з Росією / В. Смолій. – К.: Наукова думка, 1978. – 192 с. 26. Толстой Д. Римский католицизм в России: Ист. исследование: В 2 т. / Д. Толстой. – СПб.: Тип. Иосафата Огризко, 1876. – Т. 1. – 538 с. 27. Франко І. "Король балагулів" Антін Шашкевич і його українські вірші / Іван Франко // Збір. творів: В 50 т. – К.: Наукова думка, 1982. – Т.35: Літературно-критичні праці (1903–1905). – С.113–149. 28. Франко І. Нові причинки до історії польської суспільності на Україні в XIX ст. // Збір. творів: В 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 47: Історичні праці (1898–1913). – С. 191–241. 29. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАК України), ф. 533, оп.1а, спр. 4, 424 арк. 30. ЦДАК України, ф. 211, оп. 1, спр.22, 8 арк. 31. ЦДАК України, ф. 533, оп. 1, спр. 1670, 10 арк. 32. Шандра В. Інститут генерал-губернаторства в Україні XIX – початку XX ст.: структура, функції, архіви канцелярій: Дис. ...докт. іст. наук: 07.00.06 / В. Шандра. – Київ, 2002. – 455 с. 33. Шульгін М. Дворянське та селянське землекористування в Росії та на Україні. Нарис з історії поземельних відносин / М. Шульгін. – Харків: Книгоспілка, 1927. – 124 с. 34. Яблочков М. История дворянского сословия в России / М. Яблочков. – Смоленск: Русич, 2003. – 572 с. (Репринтне видання 1876 р.). 35. Gąsiorowska N. Polska na przełomie życia gospodarczego (1764–1830) / N. Gąsiorowska. – Warszawa: Nakł. S-ki Akc. – 131 s. 36. Mościcki H. Dzieje porozbiorowe Polski w aktach i dokumentach / H. Mościcki. – Warszawa: Nakł. Gebethnera i Wolffa, B.r. – Т. 1: Od rozbiórów do Księstwa Warszawskiego 1772–1807. – 116 s. 37. Rakowski K. Dzieje rozwoju ekonomicznego Polski: Do czasu upadku państwa polskiego / K. Rakowski. – Warszawa: Nakł i drukiem M.Arcta, 1909. – 190 s. 38. Rutkowski J. Zarys gospodarczych dziejów Polski w czasach przedrozbiorowych / J. Rutkowski. – Poznań: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Poznańskiego, 1923. – 277 s. 39. Serczyk W. Gospodarstwo magnackie w województwie Podolskim w drugiej połowie XVIII wieku / W. Serczyk. – Wrocław: Ossolineum, 1965. – 168 s.

Владимир Брославський

БОРЬБА ЗА СОБСТВЕННОСТЬ НА ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЕ В КОНЦЕ XVIII В.

В статье поднимается вопрос о борьбе за собственность на Правобережной Украине в конце XVIII в. На основе широкой источниковой базы демонстрируется противостояние между российским дворянством и шляхтой по контролю над недвижимой собственностью региона.

Ключевые слова: землевладения, землепользования, имение, шляхта, конфискация.

Volodymyr Broslavskyy

THE FIGHT FOR THE OWNERSHIP IN THE WESTERN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF 18 CENTURY

The article deals with the problem of ownership in the Western Ukraine at the end of the 18 century. The fight for the control over estate property between Russian nobility and gentry is demonstrated on the rich source of materials.

Key words: landownership, land use, estate, gentry, nobility, confiscation.